

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2012 augusztus Ról-ról

Takács Ferenc: Hálnak az utcán (Édes hazám. Kortárs közéleti versek. Összeállította Bárány Tibor. Budapest, 2012, Magvető.)

Hatvannégy költő százhetvenegy verse tizenhét tematikus csoportba („ciklusba”) rendezve, háromszázhetvennyolc oldal terjedelemben – a Bárány Tibor gyűjtésében és szerkesztésében megjelent *Édes hazám* című versgyűjtemény, alcíme szerint „kortárs közéleti versek” antológiája, már terjedelménél fogva is nyomasztó olvasmány. Különösen akkor, amikor az ún. recenziós célú olvasás tárgya. Normális esetben az ilyesféle antológiákat úgy használja az ember, hogy időnként elő-előveszi a kötetet, lapozgatja, innen-onnan szemelget belőle, majd visszateszi a polcra – ha viszont valaki, mint például a jelen recenzens, egy ültében olvassa el, *cover to cover*, „fedéltől fedélig”, ahogy az angol mondja, kezdve az első oldalon és befejezve az utolsón, evel igen rosszat tesz magának és a könyvnek egyaránt.

Hiszen egyrészt kénytelen-kelletlen megfosztja magát attól, ami a versolvasás értelme: az egyedi költeménnyel való viszonylag zavartalan találkozástól. Helyette szakmányban olvassa, amit az antológia ömlesztve tálat fel neki, és ettől az egyéni ízek, a vélhetőleg nagyon is fontos különbségek egybemosódnak, szürke és alaktalan masszává állnak össze a szerencsésebb olvasási helyzetben minden bizonnyal egyéni és határozott árnyalatúnak mutatkozó versek.

Másrészt ez az olvasástechnikai kényszerűségből fakadó nyomasztó jelleg érdekes módon tartalmilag mintegy valorizálódik, bár így is nyomasztó vagy legalábbis igen lehangoló eredménnyel. Ugyanis a versmasszából az derül ki, hogy különböző okokból, más és más módon ugyan, de ez a hatvannégy magyar költő egyöntetűen rosszul érzi magát, s rosszullétük okát mindegyikük a rendszerváltás utáni Magyarország közállapotaiban jelöli meg. Közös élményük a csalódás, mivel az immár húszévesnél is régibb „szép új világ” kegyetlenül rácsúfolt reményeikre. Csalódnak egyébként igen változatos reakcióidővel csalódtak: a kötetet nyitó Márton László-vers, a *Bowen monológja*, sötétben 1992-es keltezésű, azaz igen korai. Mellette szerepel az antológiában egy sor más, hozzá hasonlóan korai csatlakozó, közülük többen, Baka István, Petri György, Orbán Ottó, Eörsi István már, sajnos, halottak. A csalódáshoz újabb meditációs anyaggal szolgáló fordulatokat, a „2006-os eseményeket” vagy a minapi „fülfelforradalmat” ők nem érhették meg, így ezek lírai feldolgozása másokra várt – akik a kötet tanúsága szerint el is végezték ezt a munkát (lásd különösen a „Túl a kordonokon” ciklusban egymás mellé sorolt verseket).

Ez a lehangoló, sőt nyomasztó egyöntetűség a gyűjtemény halmazati tanúsága. Egyetlen vers sincs benne, amelyik akárcsak egy szikrányi jót, valami felemelőt vagy reményt keltőt tudna mondani „édes hazám”-ügyben. Csoóri Sándor is, a témában régóta avatottan mozgó költő, aki

1951-ben „fennen messzezen” kiáltotta, „hogya a munka hazát jelent, / kenyeret, mosolyt, dús jelent, / békét, verset és családot: / remény helyett valóságot” (*Reggeli vers*), ezúttal csupán ennyit tud mondani a hazáról, fájdalmas rezignációval: „...a butaságok, a sikolyok / kiégett Hortobágya volt. Egy rosszul összegyűrt agyagasszony...” (*Badar vallomás a hazáról*).

Hogya mármost mi indokolja egy ilyen versgyűjtemény összeállítását, s mire is jó, ha egyszer összeállították, arra a szerkesztő, Bárány Tibor az utószóban ad magyarázatot. Szerinte „újra divatba jött a közéleti költészet”, erre mutat a *Litera* verspályázatának sikere vagy Kemény István *Búcsúlevél* című versének hatása (költők egész sora reagált versben a versre – ezek közül több is olvasható az antológia utolsó, „Búcsúlevél” című ciklusában). Ám ez nem igazából mai jelenség: a költők szinte a rendszerváltás első pillanatától kezdve írtak ilyen verseket, csak hát nem figyeltünk fel rájuk. Az *Édes hazám* ezen kíván változtatni, s bizonyítani, hogya az immár majd negyedszázados magyar demokráciában mindig is jelen volt „a politikai-közéleti vers”. A bizonyítás, azaz a kötet anyagának az összeválogatása során a szerkesztő, mint írja, nem próbált „reprezentatív versantológiát” létrehozni, mint ahogya „kiegyensúlyozásra” sem törekedett, sem poétikai, sem „világnézeti” tekintetben.

Először ehhez az utóbbi, szokványosan apologetikus megállapításhoz fűznék néhány mondatot. A „reprezentatív versantológia” lidércfényét kergetni dőre dolog, ewel egyetérthetünk. Bár az ember, ha ilyen gyűjteményekkel találkozik, akaratlanul is belekezd a „ki-van-benne-ki-nincs-benne” játékba, úgyhogya én is tennék egy rövid kört. A „Szeretnél továbbmenni” ciklusban a munkanélküliekre és hajléktalanokra „reflektáló” verseket gyűjtötte csokorba a szerkesztő, mintegy a Gergely Ágnes versében (*A Parlament nyári időszaka*) „hálnak az utcán” alakra *update*-olt József Attila-sort illusztráló – nos, innen nagyon hiányzik Ágh István *Élő-halotti beszéd* című megrendítő és nagyszerű verse (2000-ben megjelent kötetében, *A képzelet emléké*-ben található). És van egy kis baj ewel a „kiegyensúlyozással” is. A kötetben szereplő költők „világnézetiileg” (nyilván a pártállást és a szavazói preferenciát kell ezen érteni) mind egy elképzelt mérsékelt közép körzetében helyezkednek el, némi szórással az erőteljesebben „nemzeti” és az intranzigensebben „ballib” irányban, azaz az antológia mégiscsak kiegyensúlyozott, mégpedig középre. A szórás ezért is igen mérsékelt. Kimarad a „versek párbeszédéből” (ez a szerkesztői vezéreszme) „nemzeti” irányban például Gyurkovics Tibor, aki rossz verseket írt, de a kötetbe felvett rossz versek mellett – sok van ezekből – az ő politikai-közéleti opusai is elférnének. (Mint ahogya éppenséggel Balaskó Jenőtől, Döbrentei Kornéltól, Szentmihályi Szabó Pétertől, Bartis Ferencőtől is bekerülhetett volna vers.) De nem szerepelnek a hajdani *Tűz-tánc* és *Tiszta szigorúság* markánsan baloldali közéleti költészetének olyan mai utóvéd-harcosai sem, mint az *Ezredvég* folyóirat körébe tartozó Györe Imre (elhunyt 2009-ben), Simor András, Baranyi Ferenc, Rozsnyai Ervin és Tabák András, harcosan közéleti-politikai versek szerzői az elmúlt két évtizedben. Így a versek „gazdag irodalmi dialógusa” egymással (a szerkesztő célkitűzése) a lehetségeshez képest valamelyest szegényesebbre sikerült.

Hogya van-e közéleti költészet – de dobjuk el a hatvanas évek elején forgalomba hozott szemérmes eufemizmust, s nevezzük annak, ami: politikai költészet –, s ha van, mitől politikai vers a politikai vers, ewel a szerkesztői utószó nem foglalkozik. Pedig éppenséggel foglalkozhatna. A felvett versek között klasszikus (vagy romantikus?) tisztaságú politikai verset ugyanis nem találunk: hiányoznak a politikai programot körvonalazó és politikai tette buzdító versek (*Akaszszátok föl a királyokat* típus) vagy az eleve tettként, afféle politikai *speech act*-ként, beszédaktusként működő költemények (*Nemzeti dal* típus). De van azért a kötetben jó néhány ugyanennyire valódi politikai vers, többnyire olyanok, amelyek az európai verses szatíra antikvitásig visszamenő hagyományával tartják a kapcsolatot (Petritől például az *Egy szimpozium után* vagy Orbántól a közelmúlt talán legjelentősebb politikai verse, *A dán királyi főszámvevő jelentése a Fortinbras & Fortinbras cég átvilágításáról*). Továbbá: vannak a napi

politika valamely eseménye kiváltotta (pavlovi értelemben vett) ingerválaszok (ezek többnyire mulékony jelentésű és értékű darabok). S végül nagyon sok olyan vers szerepel – megkockáztatnám: a többségük ilyen –, amely valójában Én-, lét- vagy nyelvköltészeti termék, még akkor is, ha élményháttere történetesen nem a szerelmi csalódás vagy a tüdőrák, hanem a környezet valamely politikával érintkező vagy politikailag is értelmezhető eleme-vetülete.

Ezeket az utóbbi csoportozhoz tartozó verseket valójában a *kontextus* teszi politikai (vagy, ha tetszik, közéleti) versekké. Pontosabban a kontextus kijelölte olvasásmód: ezek a versek attól politikai versek, hogy politikai versként olvassuk őket. És egy bizonyos költészetelméleti pozícióból nézve nem biztos, hogy ez az olvasásmód legitim, hiszen a verset publicisztikává parafrázálja, tényfeltáró újságírássá, leleplezéssé és tiltakozássá kalibrálja át, a költői nyelvhasználatot az ideológiai állásfoglalás és a pártpolitikai nyilatkozat nyelvére fordítja le. Akárhogy legyen is, a politikai vers *per definitionem alkalmi* vers – az *Édes hazámban* olvasható versek tetemes része viszont csupán *alkalmilag* politikai vers.

Azaz „rendes” versként is elolvasható. Az antológia éppen ezért „tisztán” költészettani tanulságokkal is szolgál, működésében tanulmányozható benne a mai magyar líra jó néhány divatos verscsinálási eljárása. Itt van például a manapság szélteben-hosszában művelt elvszerű másodlagosság: korábbi, komoly státussal rendelkező versek (félre)idézése, imitálása, átírása, a *pastiche*-technika mindenütt jelenvalósága. Az *Édes hazám* költői is szívesen alkalmazzák ezeket a szövegprodukciós stratégiákat. Például valóságos kis antológiát lehetne összeállítani a kötetben átírt formában szereplő klasszikus magyar versekből. A lista élére az *Egy mondat a zsarnokságról* kerül: négy átiratban, Márton László, Schein Gábor, Csontos János és Mestyán Ádám verseként olvasható a kötetben. (Kevesen tudják, hogy az eredeti is átirat, Ilyés Gyula Paul Éluard francia kommunista – inkább: sztalinista – költő *Szabadság* című versének előadásmódját imitálja benne, miközben témáját annak ellenkezőjébe fordítja.) József Attila erős második. A *Hazám* (és benne az „édes hazám, fogadj szívedbe”) sokfelé visszhangzik a kötetben, Kemény István előbb már említett versének első sorában: „Édes hazám, szerettelek” (*Búcsúlevél*), Erdős Virágnál címként (*Édes hazám*), Parti Nagy Lajos József Attila-kollázsában (*Szívlapát*), míg az *Ős patkány terjeszt kórt...* Csengery Kristóf keze nyomán kap új formát, *Egy József Attila-vers elveszett változata* címmel. De van Kosztolányi-átirat (Miklya Zsolt: *Élőbeszéd a példányszarvasokról*), Vörösmarty-parafrázis (Tóth Krisztina: *A koravén cigány*), és Berzsenyi is, *A közelítő tél* Erdős Virág hómlessz-átigazításában (*Közelítő*).

És végül érdemel némi figyelmet az antológia retorikai vezéralakzata, a „haza” szóval jelölt megszemélyesítés. Ketten vagyunk, ő, a Haza, többnyire női alakban, édesanyánk képében, és én, a költő, aki nagyon szeretem az édesanyámat. Csak hát ő rossz anya, mostohán bánik velem. Bármit tesz, avval újra és újra csalódásra ad okot. Hiába bízom benne rendületlenül, hogy na, most az egyszer, talán, csoda történik és megembereli (megasszonyozza) magát. Ezért aztán rettenetesen szomorú vagyok. Megtagadom édesanyámat, búcsúlevélben szakítok vele.

Ez az, elismerem, karikatúrisztikus parafrázis az *Édes hazám* nagyon sok versére ráillik. Hogy poétikailag mennyi ennek a megszemélyesítésnek az értéke, azt az adott verset olvasva ki-ki maga dönti el. Logikailag viszont igen gyenge lábon áll. Ugyanis nincs ilyen kettősség, nincs ő és én, nincs a haza egyfelől és mi, mindannyian másfelől. Mi vagyunk, a haza, lévén absztrakció, nem létezik. Vagy ha ez durván hangzik, akkor itt van patetikusabban: mi vagyunk a haza. Azaz ami baj van, mi magunk csináljuk magunknak. És így a megszemélyesítés politikailag is használhatatlannak bizonyul.

Sőt talán még erkölcsileg is. Nádasy Ádám hozzászólása a *Búcsúlevél*-vitához, *A hazafiúi*

hűségéről című verse teszi helyére ezt az egészet, huncutul álnaiv hangon, kikezdhethetlen logikával. „Hazánkban, fiúk, nem szabad csalódní, / mert olyan az, mint az édesanyánk”, inti az *Édes hazám* költőit, és jelzi, hogy éppen ezért elbúcsúzni tőle, szakítani vele sem lehet. **Il**etve lehet, de semmire sem megyünk vele. „A lába közül bújtatok elő, / s a szaga végig ott lesz rajtatok.”

Úgyhogy baszhatjuk.

Édes hazám. Kortárs közéleti versek. Összeállította **Bárány Tibor**. Budapest, 2012, Magvető. 378 oldal, 3200 forint.

Tetszik

Legyél az első az ismerőseid közül, akinek ez tetszik.

Kapcsolódó írások:

1. **Takács Ferenc: A dolgok neheze (Kántor Péter: Köztünk maradjon. Versek 2009–2012. Budapest, 2012, Magvető.)** Kántor Péter új versgyűjteménye (Köztünk maradjon. Versek 2009 – 2012) élére...
2. **Takács Ferenc: Hosszan énekelj... (Vajda Miklós: Éj volt, egy síró magyar költővel az ágyon. Portrék. Budapest, 2012, Magvető.)** Oh lassan szállj és hosszan énekelj, / Haldokló hattyúm, szép...
3. **Takács Ferenc: Idill és gyehenna (Szabó T. Anna: Villany. Budapest, 2010, Magvető. 136 oldal, 2290 forint.)** Szabó T. Anna új verseskönyve, Villany címen, négy év múltán...
4. **Takács Ferenc: "A nemlét ragyogása" (Szabó T. Anna: Elhagy. Budapest, 2006, Magvető. 128 oldal, 1990 forint.)** Takács Ferenc "A nemlét ragyogása" Szabó T. Anna új...
5. **Takács Ferenc: Mindent a vesztes víz (Térey János: Protokoll. Budapest, 2010, Magvető.)** Térey János Protokoll című verses regényének a drámai változatát játsszák...

Cimkék: **Takács Ferenc**